

простору необхідно зосередитись на наступних аспектах: визначенні ключових освітніх і наукових напрямів стратегічного розвитку; використанні європейських підходів до організації моделей функціонування науково-дослідних та освітніх установ, зокрема на базі кластерного підходу та державно-приватного партнерства; забезпеченні ефективного моніторингу якості вищої освіти; встановленні пріоритетності розвитку інноваційної інфраструктури та е-інфраструктур; залученні додаткового фінансування та грантової підтримки через спільні проекти з ЄС у галузі вищої освіти[2].

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ : МОН, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitics.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
2. Про затвердження дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 р. № 167. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-nakaz.pdf>
3. Реформи МОН, спрямовані на євроінтеграцію України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-monnapravleni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-69>

АТРИБУТИВНІ ОЗНАКИ МОДЕЛІ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В СВІТ-СИСТЕМНОМУ АНАЛІЗІ ІМНУЇЛА ВАЛЕРСТАЙНА

Булатевич М. М.

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціології та публічних комунікацій

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Ліберальна держава є модель держави, що на сьогоднішній день встановлена в більшості країн світу або, якщо використовувати термінологію Імануїла Валерстайна, – в більшості країн модерної світ-системи. Спираючись на положення світ-системного аналізу Валерстайна,

визначимо і охарактеризуємо деякі атрибутивні ознаки даної моделі, а також розглянемо причини та особливості її появи.

Ключовою подією в даному контексті стала Французька революція. В її результаті на історичній арені раптово й неочікувано для еліт з'явився новий суб'єкт – широкі народні маси, на інтереси яких відтепер потрібно було зважати. Маси категорично виказували намір змінити соціальний порядок так, щоб він почав відповідати їхнім потребам та інтересам. Приміром, нижча страта модерної світ-системи – велика соціальна група, що входила до складу широких народних мас – прагнула в принципі зруйнувати структури та механізми світ-економіки, які уможлилювали нескінченне нагромадження капіталу. І якби їй вдалося це зробити, модерну світ-систему було би знищено.

Змінити соціальний порядок можна за допомоги засобів, які перебувають у монопольному розпорядженні держави, перш за все засобів насилля та адміністративних ресурсів. Відповідно, широким народним масам необхідно було взяти державу під свій контроль. Вони висунули принципову вимогу впровадження народного суверенітету: верховна влада має належати народу, а не монарху, а держава замість абсолютистської монархічної має стати народною демократичною [4, р. 1]. Але еліти країн ядра світ-економіки аж ніяк не збиралися втрачати контроль над державою та віддавати його в руки повсталим масам і намагалися зробити усе можливе, щоб не допустити встановлення народної держави.

Щоб заспокоїти маси елітам потрібно було замість абсолютистської монархічної запропонувати нову, більш «народну» модель, але розробити та встановити її так, щоб фактично зберегти державу під своїм контролем і, відповідно, не надати масам реальних дієвих засобів контролю над нею. Валерстайн пише: «Проблема для знаті, отже, полягала в тому, як створити структуру, що виглядала би як народна, але насправді не була б такою, але яка попри те зберігала б підтримку значної частини “народу”» [4, р. 23].

Використавши ідеї та цінності лібералізму як геокультури модерної світ-системи, еліти розробили модель держави, що мала ознаки народної, але при цьому залишилася під їхнім контролем, і представили її як народну. Головна її особливість полягала в обмеженому залученні міських середніх класів до участі в політичному житті. Модель дістала назву «ліберальна держава». Вона була встановлена замість абсолютної монархії і, як показує Валерстайн, існує дотепер.

На підставі аналізу моделі ліберальної держави, що його розгортає Валерстайн у 4-му томі «Модерної світ-системи», на нашу думку, можна виокремити принаймні чотири такі її ознаки або складові елементи: 1) конституція держави, 2) нація, 3) виборче право або право голосу та 4) громадянське суспільство.

1. Конституція (або її аналог) стає установчим документом ліберальної держави, в якому прописано її базові засадничі принципи. Конституція задає просторово-часові рамки ліберальної держави. На її основі визначається територія, на яку поширюються адміністративні повноваження ліберальної держави, а також фіксується точний історичний час, коли ліберальна держава з'явилася і розпочала свій розвиток. Ухвалення конституції прибирає фігуру монарха або суттєво обмежує його в повноваженнях, утверджує народний суверенітет і встановлює принцип верховенства права.

2. Нація є той самий «народ», який контролює державу. Вона створюється одночасно з ухваленням конституції і являє собою солідарну спільноту політично активних громадян держави, які набувають низки політичних та громадянських прав. Члени нації на законних підставах отримують можливість брати участь у політичному житті й легально впливати на державу. Конституція визначає права, свободи та обов'язки, яких набувають громадяни.

3. Виборче право або право голосу є базовим засобом, за допомогою якого нація здійснює свій контроль над державою. На підставі виборчого права громадяни врегульовують доступ до державної влади, вирішують, хто очолить державну бюрократичну верхівку. Право голосу змушує державних діячів дотримуватися взятих на себе зобов'язань, інакше на чергових виборах вони можуть втратити доступ до влади.

4. Громадянське суспільство є елементом моделі ліберальної держави, завдяки якому нація здатна впливати на процеси ухвалення рішень державою. Громадянське суспільство являє собою комунікативну сферу, в якій члени національної спільноти – громадяни держави – практикують відкриту публічну раціональну комунікацію з метою досягнути взаєморозуміння стосовно важливих та актуальних для соціуму питань. Вплив на державу здійснюється через громадську думку, що виробляється в результаті такої комунікації. Виборче право стає головним критерієм як отримання людиною членства в нації, так і повноцінного включення людини до громадянського суспільства.

Модель ліберальної держави була представлена як «народна», оскільки зазначені вище чотири елементи створювали для громадян можливість здійснювати обмежений контроль над державою. Окрім того, модель містила механізм, за допомогою якого громадянам надавалася можливість начебто самим власними зусиллями виправляти несправедливості в соціумі. Механізм базується на комунікативній активності громадян у громадянському суспільстві. Наприклад, якщо в соціумі сталася подія або відбувається процес, або наявний соціальний інститут тощо, які грубо порушують справедливість, то тоді громадяни держави на законних підставах мають право на «збурення» і в комунікативних мережах

громадянського суспільства можуть розпочати усебічне обговорення цих явищ із тим, щоб досягнути консенсусу стосовно ставлення до них та стосовно вибору шляхів виправлення ситуації. У результаті комунікації генерується громадська думка, і через неї громадяни чинять тиск на адміністративний апарат ліберальної держави, змушуючи його ухвалювати й упроваджувати рішення, які мають відновити порушену справедливість. Ліберальна держава мусить реагувати на цей тиск, враховувати громадську думку, виконувати волю громадянського суспільства.

На «папері» проєкт ліберальної держави виглядав доволі привабливо. Але впровадження його у практику виявилось неоднозначним. В результаті ухвалення конституцій, як і було обіцяно елітами, абсолютна монархія була демонтована, локус суверенітету змістився від монарха до «народу». А от з електоральною реформою почали виникати нюанси. Модель ліберальної держави втілювалася так, що серед широких народних мас виборче право спочатку отримали лише представники міських середніх класів, до того ж тільки чоловіки. Нижча страта виборчого права не отримала. Можливостями, що їй надавала модель ліберальної держави, вона скористатися не могла.

Встановивши цей лад, елітам вдалося заспокоїти революційні виступи широких народних мас. Еліти змогли «вибити» з революційної боротьби міські середні класи, надавши їм представникам обмежені права участі в рамках ліберальної держави. Після цього міські середні класи відійшли від революційних практик, а без їхніх мережевих та організаційних ресурсів антисистемні виступи нижчої страти втратили свою гостроту і вже не становили небезпеки.

Пізніше низи все ж були включені в ліберальну державу. Використовуючи можливості дискурсу громадянського суспільства, їм вдалося обґрунтувати свою цивільну компетентність і отримати повноцінне включення [1, р. 57–59]. Проте це суттєво не покращило становища нижчої страти в модерній світ-системі. Їй так і не вдалося змінити перерозподіл додаткової вартості на свою користь. Так само, як і не вдалося похитнути владні позиції еліт. Новоутвореним в регіонах периферії й напівпериферії національним суспільствам ліберальна держава давала надію на поступовий та неухильний економічний і соціальний розвиток. Але, як показує Валерстайн, ці надії поступово згасають, а оптимізм вичерпується. Обіцянки лібералізму не були виконані: периферія залишається залежною від ядра, недорозвиненою й виснаженою. В деяких країнах периферії й напівпериферії здійснюються спроби демонтажу ліберальної держави, зокрема через позбавлення de-facto широких народних мас виборчих прав та відновлення у тому чи тому вигляді імперських структур [2, р. 43–44].

Література:

1. Alexander J. C. The civil sphere. Oxford : Oxford University Press, 2006. 793 p.
2. Does capitalism have a future? / I. Wallerstein et al. New York : Oxford University Press, 2013. 192 p.
3. Wallerstein I. The modern world-system I: capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 2011. 410 p.
4. Wallerstein I. The modern world-system IV: centrist liberalism triumphant, 1789–1914. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 2011. 377 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-70>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Ганза К. А.

студентка 1 курсу факультету економіки та права

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Уварова Т. І.

кандидат мистецтвознавства,

*доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних
дисциплін*

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Сьогодні Штучний інтелект (ШІ) все більше входить у повсякденне життя сучасної людини і суспільства. Штучний інтелект (ШІ) – властивість інтелектуальних систем виконувати творчі функції, які традиційно вважаються прерогативою людини. Штучний інтелект – це галузь комп'ютерних наук, яка займається розробкою інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, що зазвичай вимагають людського інтелекту. Системи ШІ призначені для навчання на досвіді, розпізнавання закономірностей і прийняття рішень на основі вхідних даних. Ці системи можна навчити виконувати конкретні завдання, наприклад, розпізнавати зображення, розуміти природну мову або грати в ігри. Це не лише технологічне досягнення, а й культурний феномен, який пронизує багато різних життєвих сфер. Він впливає на наш спосіб життя і робить значний внесок у розвиток мистецтва, літератури, масової культури та етики.